

Mehmet Âkif'in Safahat Adlı Eserinde Yer Alan Şiirlerin Çocuk Edebiyatı Ölçütlerine Göre Hikâyeleştirilmesi

FAHRİ TEMİZYÜREK*
HASAN BASRİ KANSIZOĞLU*

Özet

Çocuklara yönelik olarak hazırlanan kitaplarda; duygu, düşünce, hayal ve olaylar, çocuksu bir dille ve duyarlılıkla, daha basit bir kurgu çerçevesinde eğitsel amaç güdülerek yazılmaktadır. Son yıllarda, yetişkin edebiyatının ürünü sayılan kitapların değerler eğitimi çerçevesinde çocuklar tarafından da okunması gerektiğine yönelik görüşler ileri sürülmektedir. Edebiyatımızda önemli bir yeri olan “Safahat” da bu bağlamda değerlendirilebilecek kitaplar arasında yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Mehmet Âkif Ersoy'un “Safahat” adlı eserinin çocuk edebiyatı ölçütlerine göre nasıl hikâyeleştirilebileceğini tartışmaktır. Çalışma ayrıca, şiirlerinden örneklerle Mehmet Âkif'in eğitim anlayışını, çocuk ve gençlik hakkındaki düşüncelerini ve hikâyeleyici anlatım tarzını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Çalışmada Safahat'ın çocuk edebiyatı çerçevesinde okunabilirliğini arttırmak için yapılması gerekenler; edebî türler arası geçiş, sadeleştirme, temel söz varlığını tespit etme, şahıs kadrosunu ve temaları belirleme, kurgulama ve resimleme olmak üzere yedi başlık altında toplanmıştır. Ayrıca Âkif'in, şiirlerinde olay, yer, zaman, şahıs kadrosu, mekân, kurgu gibi hikâye unsurlarına yer vermesi; ayrıntılı betimlemeler yapması ve gerçekçi anlatımı tercih etmesi şiirlerinin edebî türler arası geçişe uygun olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Safahat, Mehmet Âkif, türler arası geçiş, şiir, hikâye, hikâyeleştirme.

Making a Story of the Poems at Mehmet Akif's Work named "Safahat" as regards the Criteria of Child Literature

Abstract

Thought, feeling, dream and events are written in childish language in the framework of a simpler fiction for educational purpose in the books prepared for children. For recent years It has been asserted that the books which are thought to be the products of adult literature should be read by children in the scope of values education. "Safahat" important in literature takes place among the books which can be evaluated in this context.

The purpose of the study is to discuss how to make a story of Mehmet Akif's work named "Safahat" as regards the criteria of child literature. Moreover, the study has the purpose of stating Mehmet Akif's perspective on education, his thoughts on childhood and youth and his manner of narration. What should be done in order to enhance readability of Safahat in the scope of child literature is classified at seven titles such as transition among literary types, simplification, determination of main word existence, identification of subjects and themes, editing and limning. Furthermore, Mehmet Akif's mentioning such story elements as event, place, time, subject, fiction, location, etc. in his poems and his making a detailed description and preferring a factual expression show his poems are appropriate to transition among literary types.

Key Words: Safahat, Mehmet Akif, transition among literary types, poem, story, making a story of it.

Giriş

Yaşadığımız bilgi çağında çağdaş eğitimin amacı yaratıcı, yansıtıcı ve çok yönlü düşünme becerilerine sahip olan; eleştiren, sorgulayan, yenilik ve gelişmelere açık, yaşadığı topluma katkı sağlayan, millî ve evrensel değerleri özümsemiş bireyler yetiştirmektir. Bu bireylerin yetişmelerinde; çok yönlü bakış açısına, tutarlı düşünme alışkanlığına ve zengin bir dünya görüşüne sahip olmalarında nitelikli eğitimsel uygulamalar büyük önem arz etmektedir. Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğu ve onlara sunulan eserlerin içeriğinin bu farklılıklar göz önünde bulundurularak yapılandırılması, söz konusu nitelikli eğitimsel uygulamalar içinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan ve gelişim gösteren çocuk edebiyatı; çocukların dilsel, zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimine yardım ederken aynı zamanda onları geleceğe hazırlama işlevi görmektedir.

Çocuk edebiyatı, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine seslenen sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsamaktadır (Oğuzkan, 2000). Çocuk edebiyatının en önemli işlevi çocuğun psikolojisine yani ruhsal gelişimine katkıda bulunmasıdır. Çocuk, estetik haz alma ihtiyacını en güzel ve en ulaşılabilir şekilde çocuk edebiyatından karşılar. Başka bir ifadeyle, duygusal anlamda çocuğun istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yazılan her bir metin, çocuk okurun estetik duygusunun gelişmesini sağlar (Tüfekçi Can, 2014, s. 6).

Çocuk edebiyatının tanımı, kapsamı ve içeriği konusunda görüş birliği olmasa da genel olarak bütün tanımların “çocuğa görelik” ortak noktasında bulunduğu görülmektedir. Bu noktada, hangi eserlerin çocuk edebiyatı çerçevesinde ele alınabileceği öncelikle “çocuğa görelik” ilkesine göre değerlendirilmektedir. Ancak bu noktada bir esneklik söz konusudur. Yetişkin edebiyatı çerçevesinde değerlendirilen bazı kitaplar çocuk edebiyatının, çocuk edebiyatına ait bir eser de yetişkin edebiyatının bir parçası olabilmektedir. Tüfekçi Can (2014) bu durumu “ikili kodlar sistemi” olarak adlandırdığı özellikle açıklamaktadır. Söz konusu kodların dinamik ve geçişken bir yapıya sahip olmalarından dolayı bu durumun yaşanabildiğini dile getiren Tüfekçi Can (2014) bunun çocuk edebiyatını genel edebiyattan ayıran en önemli özellik olduğunu ortaya koymaktadır.

Edebiyatımızda hedef kitleleri çocuklar olan kitapların yanında, doğrudan doğruya çocuklara yönelik olarak hazırlanmayan ancak duyuşsal, zihinsel ve ahlaki gelişim açısından çocuklarla tanıştırılması gereken kitaplar da bulunmaktadır. İstiklâl şairimiz Mehmet Âkif Ersoy’un “Safahat” adlı eseri de bu kapsamda düşünülmesi gereken kitapların başında gelmektedir. Kitabın bazılarınca “en çok satılan ancak belki de en az okunan kitaplardan biri” olarak değerlendirilmesi, “yetişkin ve çocuk kodları” arasındaki geçişin yeterince sağlanmadığını göstermektedir. Kara (2007) bugün bir gencin Mehmet Âkif’i okumamasının ne anlamı olabilir?” sorusuna şu şekilde cevap vermektedir: “Bugün Türkiye’de ayakları yere basan bir şekilde yol almak isteyen her seviyedeki Türk insanı için Âkif büyük bir yol gösterici, büyük bir zemin inşa edicidir... Fakat varlığın olması ayrı bir şeydir, varlığın farkına varılması ayrı bir şeydir. Biz hazineler üzerinde oturup ekmeğe muhtaç bir halde yaşayan züğürtlere benziyoruz.”

Bu çalışmada Safahat’ın içinde yer alan şiirlerde yer alan hikâye unsurlarına değinilmekte; Mehmet Âkif’in eğitim ve çocuklarla ilgili düşünceleri, şiirlerinden hareketle ortaya konulmakta ve eserin çocuk

edebiyatı çerçevesinde okunabilirliğini arttırmak için yapılması gerekenler tartışılmaktadır.

1. Mehmet Âkif ve Safahat

Aktaş'ın (2008), “mensubu olduğu topluma karşı samimi bir sorumluluk duygusuyla hareket eden bir idealist”; Karakoç'un (2011) ise “Gün gün ölen biri değil, saat saat doğan biri” olarak tanımladığı Âkif şüphesiz ki bu tanımlamaların ötesinde, yaşadığı çağın ötelere seslenebilmiş bir düşünce ve eylem adamıdır.

Âkif'in bilinen bütün şiirleri, büyük çoğunluğu ile 1904'ten sonra yazılanlardır. Bunların bütününe yakın kısmı Safahat'ın yedi cildine alınmıştır. Eşref Edip, onun gençliğinde birçok gazel yazarak defterler doldurduğunu fakat daha sonra şiirini hayatı ve içtimai mevzulara tahsis edince bu defterlerini imha ettiğini bizzat Âkif'ten işitmiş olduğunu kaydeder. Bunun dışında, zaman zaman bazı mektupların içinde, kendisini tanımış olanların hatıra yazıları arasında, Mehmet Âkif'in birkaç şiiri veya mısralarına rastlanmıştır. Bunlar onun 1904'ten önce de şiirle meşgul olduğunu gösterir (Doğrul, 1966). Şüphesiz ki Mehmet Âkif denilince akla, büyük bir özveriyle kaleme aldığı İstiklal Marşı ve büyük eseri Safahat gelir.

Safahat; safhalar, devreler, dönemler anlamına gelmektedir. Daha geniş ifadesiyle; görünüşler, manzaralar anlamında kullanılabilir. Âkif, tüm şiirlerini Safahat adını verdiği bu eserinde toplamıştır. Eser, yedi kitaptan, 11240 mısradan ve 108 manzumedan oluşmaktadır. Ayrı ayrı basılan bu kitaplar Âkif'in vefatından sonra tek cilt halinde basılmıştır. Safahat'ı oluşturan yedi kitap; Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım ve Gölgele başlıklarını taşımaktadır. Safahat'ın tamamı aruz vezni ile yazılmıştır. Şiirlerin uzunluğu bir kıtadan, iki bin iki yüz doksan iki mısraya kadar değişmektedir. Âkif şiirlerinin hemen hepsini Sebülü'r-Reşâd ve Sırat-ı Müstakim' de yayınlamıştır (Doğrul, 1966).

“Edebiyat tarihlerinde pek az sanatkârın eseri ve fikirleri ile şahsiyet arasındaki benzerlik, hattâ ayniyet, Mehmet Âkif'inki kadar olabilmıştır.” diyen Okay (2008) Âkif'in hayatı boyunca, belli ahlaki prensiplerle yaşamış bir karakter adamı olduğunu ifade etmektedir. Türk edebiyatında Âkif kadar, hayatı şiire ve şiiri hayata sokmuş bir şair olmadığını ifade eden Karakoç ise bu düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır: “Toplumun şimdiki zamanını çok defa tablolar halinde verir, böylece, hasta, bir küfeci çocuğun ağır

hayat şartı, Doğu ülkelerinin sefaleti, bir mahalle kahvesinin genel seviyeyi en hurda noktasına kadar ifşa eden çıplak hâli, kadınların durumu, genel içtimaî tembellik, bezginlik ve yılgınlık ve bunun yanlış olarak kadere atfı, bütün yaşama ve düşünce dejeneresansı, bütün cepheleriyle toplum masaya yatırılır. Bu iş yapılırken şair, son derece realist, hatta yer yer natüralisttir. Halkın içine onlardan biri olarak girer ve onların diliyle, hatta zaman zaman argolarıyla onların mantığı ve görüş açılarına da yer vererek hayatın acı tablolarını çizer” (Karakoç, 2011, s. 38-39).

Safahat, yalnızca bulunduğu dönemin şartlarını sunma niteliği taşımamaktadır. Âkif'in bu şartların iyileştirilmesi için gerekli gördüğü ahlak, fazilet, teknik ilerleme, çalışkanlık gibi konulardaki düşüncelerini de yansıtmaktadır. Bu yönüyle eser, eğitici bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır.

2. Mehmet Âkif'in Eğitim Anlayışı

Safahat'ta eğitimsel imalar oldukça fazladır. Eğitimin anlam ve değerine ilişkin Safahat'ın kendisi bizzat eğiticidir. Anlattığı öykülerle; verdiği derslerle, öne çıkardığı diyalog, analiz ve vaazlarla öncelikli olarak eğitmeyi, terbiye etmeyi, huy ve mizaç kazandırmayı amaçlar. Bunun yanında doğrudan, açık ve sistematik bir şekilde olmasa da dolaylı olarak eğitimin anlamı ve değeri üzerine göndermeleri, imaları da vardır (Taşdelen, 2008).

Âkif, eğitimsizliği ve cehaleti gerçek düşman olarak görmekte ve yapılması gereken şeyin cehaletin ortadan kaldırılması olduğunu söylemektedir:

Ey hasm-ı hakîkî, seni öldürmeli evvel
Sensin bize düşmanları üstün çıkaran el! (Hakkın Sesleri, 212)

Eğitim; Âkif için her şeyden önce ahlaktır; ahlaklı, faziletli nesillerin yetiştirilmesidir. Onun bu husustaki ideal tipi “Âsım”dır (Bolay, 2007). Âkif; idealinde çizdiği Asım'ı, babasının bir öğrencisi olan Köse İmam'ın oğlu olarak resmetmiş, bu resimle gelecek için ümit bağladığı modeli ortaya koymuştur. Bir anlamda Asım, Âkif'in geleceğe dair önerdiği insan tipidir. Âsım, Âkif'in gelecek projesidir. Ümid-i vatandır. Âkif, dünya görüşünün örgüsünü tamamlamış ve hem sıkıntıların en zirvede olduğu dönemde en gür haykırışları terennüm etmiş, hem de en âkil olanı arayan bir cemiyet insanı olarak mesuliyetinin gereğini ortaya koyarak yol göstericilik görevini Âsım etrafında yeni nesillere aktarmıştır (Şehsuvaroğlu, 2008).

O, eğitimin verimli olabilmesi için modern usullerle yapılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin bilgili, ahlaklı olmalarını ve millî şuura sahip çıkmalarını şart koşmaktadır. Âkif'in deyimiyile "Garbın emriyle yatıp kalkmaya mahkûm" olmamak için ilimle ahlakın beraber yürümesi gerekmektedir. Âkif aynı zamanda "Sade Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz" derken pozitif bilimlere verdiği değeri göstermekte, "Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin" derken de bizim kendi ilimlerimizi modern metotlarla "ihya" etmemizi istemektedir (Bolay, 2007). Bu bir anlamda doğu ve batının millî değerler temelinde sentezlenmesi amacını taşımaktadır.

" 'Âsım', Âkif'in sanatında bir merhaledir. Onda birinci devrenin idealizmi yeni bir davayı doğruluyor. Sanatkâr devrini kurtaracak olan ideal genci sahneye çıkarıyor. Âsım'ın şahane heykelini yapıyor. Hakikatte bu hayâl ettiği kendi gençliğidir. Esasen Âsım, şairin bulunduğu yaşın olgunluğu ile birleştirip yaptığı kendi gençlik heykelidir" (Topçu, 2006, s. 68). Âkif'in eğitim anlayışı işlevselci bir eğitim anlayışıdır. Bu nedenle salt kuramsal bilgi, onun için fazla bir anlam ifade etmez. Çözüm sunan, fayda sağlayan eğitim, iyi bir eğitimidir. Âkif, "Nazariyâtle bir şey olur zannetme" derken pratiğin önemine dikkat çekmektedir (Taşdelen, 2008, s. 151).

3. Safahat'ta Değerler Eğitimi ve Çocuk

Değer; "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" (TDK [Türk Dil Kurumu], 2009) olarak tanımlanmaktadır. Değerlerle ilgili birçok sınıflama olmasına rağmen genellikle estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal, dini olmak üzere altı ana kategoride ele alınmaktadır (Topçuoğlu'dan aktaran Biçer, 2013). Bu değerlerin kazandırılmasında çocukluk dönemi oldukça kritik ve belirleyici bir dönemdir.

Toplumsal yapının temel öğelerinden olan çocuğun ruhsal yönden gelişmesinde, eleştiri yeteneğini kazanmasında, ahlaki değerleri benimsemesinde, zihninde iyi kötü ayrımının belirmesinde ve estetik güzellik arayışı noktasında edebiyat, çocuklara yol gösterici olabilmektedir (Çetindaş, 2008).

Âkif, şiirlerinde; millî şuura sahip, vatanını seven, çağın bilimsel gelişmelerine ayak uydurmakla birlikte aynı zamanda kendi değerlerini de

özümsemiş ahlaklı nesillerin yetiştirilmesini istemiştir. Toplumun bilim, eğitim ve erdemle yükseleceğine inanan Âkif, Safahat'ta bu değerlere geniş yer vermiştir.

Bıçer (2013), yapmış olduğu araştırmada Safahat'ta vatanseverlik, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, estetik, duyarlılık, bağımsızlık, adil olma, dayanışma, özgürlük, sevgi, saygı, hoşgörü gibi birçok değerın işlendiğini ve eserin değerler açısından oldukça zengin olduğunu ortaya koymaktadır. Moğul da (2012) Safahat'taki değerleri Türkçe öğretimi açısından ele aldığı çalışmasında Türkçe Öğretim Programı'nın genel amaçlarına uygun bir şekilde eserde bilimsellik, çalışkanlık ve bağımsızlık gibi değerlere geniş yer verildiğini belirterek Safahat'ın Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından uygun koşullarda ve seviyede olduğunu vurgulamaktadır.

“Değer eğitiminin gerçekleştirilmesinde bireyler arasındaki iletişimi sağlama özelliği taşıyan Türkçenin öğretimi ağırlıklı olarak farklı niteliklere sahip yazınsal ya da öğretici metinlerle gerçekleştirilmektedir. Türkçe öğretiminin temel aracı olan metinlerde işlenen temalar da ulusal ve evrensel kültürün dayandığı değerlerin öğrencilere aktarılması için önemli birer araç olma özelliğine sahiptir.” (Belet ve Deveci, 2008, s. 142). “21. yüzyılın yetiştirmeyi amaçladığı bireylerin taşıması gereken temel becerilerin başında millî, manevî ve evrensel değerlere duyarlı olma; kişisel ve sosyal değerlere önem verme ve estetik zevk kazanma becerileri gelmektedir. Öğrencilerin söz konusu becerileri kazanmasında Türkçe derslerinin ayrı bir yeri vardır. Türkçe derslerinde, farklı edebî eserler aracılığıyla öğrencilerin konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerileri geliştirilmesi hedeflenmekte ayrıca incelenen eserlerdeki değerler öğrencilere aktarılmaktadır” (Yaman, Taflan ve Çolak, 2009, s. 105). Safahat'ta, sözü edilen değerlerin geniş bir şekilde yer alması ve şahıs kadrosunda çocuk kahramanlara yer verilmesi, eseri, değerler eğitimi açısından oldukça cazip kılmaktadır.

Âkif'in, özellikle çocuklara yönelik olarak kaleme almadığı ancak şahıs kadrosunda karakter olarak çocuklara yer verdiği birçok şiiri bulunmaktadır. Dirvâs, Fatih Camii, Hürriyet, Amin Alayı, Bayram Küfe, Bebek, Selma ve Mezarlık'ta ana kahramanlar çocuklardır. Hasta şiirinde kahraman olarak bir gençle karşılaşırız. Hikâyelerinde Âkif'in çocuklarla gençleri ayırmadığı dikkati çeker. Onları yan yana düşünür. Çünkü insanlar çocuk yaşta şekillenir. Bu yaşta iyi yetişen çocuklar geleceğin toplumunu yaratacaklardır. Amin Alayı bu tema üzerine kurulmuştur. Amin Alayı'nda kahramanların çoğu çocuklardır. Çünkü “amin alayı” eskiden çocukların

okula başladığı gün yapılan törene verilen addır. Şiirde elleri bayraklı bir grup çocuğu sokakları dolaşırken görürüz. Geleceğin ordusu, yöneticileri bunlar arasından çıkacaktır. Bu kervan geleceğin sahibi olacak gençlik kervanıdır ve yolu kesilmemelidir. Bu hikâyede de olay çok basittir. Böyle basit bir olay aracılığıyla şair mesajını vermiş olur (Aydoğan, 1996).

Âkif, çocukların gelecekte nasıl olması gerektiğini belirttiği ve vurguladığı şiirinde şöyle diyor:

“Ne odunmuş babanız: Olmadı bir baltaya sap!
Ona siz benzemeyin, sonra ateştir yolunuz.
Meşe hâlinde yaşanmaz o zamanlar geçti;
Gelen incelmış adam devri hemen yontulunuz.
Ama dikkatli olun: Bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: İncelmeye gelmez kolunuz.”
(Gölgeler [Çocuklara], 481)

Başka bir şiirinde çocuğa ailede verilen eğitimin önemini şu mısralarla dile getirmektedir:

“Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum.
Sâde hürriyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fıkr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.” (Safahat [Köse İmam], 131)

“Küfe” adlı şiirde, okula gitmeyi çok istemesine rağmen gidemeyip babadan kalma eski bir küfeyle çalışmak zorunda kalan on üç yaşındaki Hasan karakteriyle “çocukların okutulması gerektiği” tezi işlenmektedir.

“Okutma sen de hamal yap bu yaşta şimdi beni!” (Safahat [Küfe], 36)

“Fatih Kürsüsünde” adlı şiirinde de Âkif, dinin insanları doğru yolda tutan, huzura götüren manevi bir güç olduğunu ortaya koyarken, din adamının çocuklar karşısındaki sabır ve hoşgörüsünün dini sevdirmeye açısından önemini de vurgulamaktadır. Bu tutum Âkif’in çocuk psikolojisini bildiğini, çocuklara çok değer verdiğini göstermektedir (Aydoğan, 1996).

Bu özellikler, Safahat’ın çocuklar için en uygun türde ve içerikte hazırlandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü “Safahat” bir çocuk şiiri değildir. Sadece çocuk edebiyatı çerçevesinde yararlanılması gereken önemli bir eserdir. Şirin (2000), çocuk şiirinde dilin şiirsel olmasını ve içeriğin doğrudan çocuğa hitap etmesi gerektiğini ifade ederek çocuk şiirinin kaynağının çocuğun dünyası, çocuğun ruhu ve çocuğun kalbinin duyarlılıkları olduğunu savunmaktadır. Bunun yanında çocuk şiirinin çocuk dilinin özelliklerini

değişen oranlarda yansıtması gerekmektedir. Safahat'ta çocuk dilinin özelliklerini yansıtan yalnızca bir şiir bulunmaktadır. "Bebek yâhud Hakk-ı Karâr" adını taşıyan bu şiir şu şekildedir:

"-Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?
Yatar mısın seni maymun? Kapar mısın gözünü:
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü?
Kapandı işte gözün... Oh, şimdi artık yat!
Bebek ne yaptı bilinmez ki, sonradan, pat pat..."
(Safahat [Bebek yâhud Hakk-ı Karâr], 153)

Safahat'taki şiirlerin tamamının çocuk dilinin özelliklerini yansıtamayacağı gerçeğinden hareketle, Safahat'ın başka tekniklerle çocuk edebiyatı sahasına sokulması gerekmektedir. Bu tekniklerin başında "türler arası geçiş" gelmektedir. Safahat'ın özellikle de manzum hikâyelerinin düzyazı şeklinde hikâyelere dönüştürülmesi bu teknikle mümkündür. Ancak bu teknik tek başına yeterli değildir. Âkif'in şiirlerinin orijinalliğinin bozulmaması, aslına uygun olarak çocuklara hitap eden metinler hâline gelmesi için şu işlemler yapılmalıdır:

Edebî türler arası geçiş
Sadelleştirme
Temel söz varlığını tespit etme
Şahıs kadrosunu belirleme
Temaları belirleme
Kurgulama
Resimleme

4. Edebî Türler Arası Geçiş

Edebî tür; edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmış çeşitleridir. Bir başka söyleyişle, biçim ve öz bakımından ortak kurallara göre yazılmış ve söylenmiş eser kümelerine verilen addır (Aytaş, 2006). Çocuk ve yetişkinler arasındaki farklılıklar bazen orijinal eser üzerinde birtakım değişiklikler yapılmasını ve metnin çocukların ilgi, ihtiyaç ve düzeylerine uygun hâle getirilmesini gerekli kılmaktadır. Edebî türler arası geçiş ya da tür değişikliği olarak adlandırılan olay bu durumu kolaylaştırmaktadır. Türler arası geçiş; hikâye, şiir, roman, anı vb. türde kaleme alınmış bir eserin başka bir türde yeniden yazılmasını öngörmektedir.

Bir sanatçının elindeki malzeme kendi gereklerini ve biçimini de belirlemektedir. Bu nedenle bir eserin kendi gerekleri onu bir başka edebî türe yaklaştırır ya da uzaklaştırır. Örneğin, nasıl bir hikâye yoğun bir dille ve imgelerle öyküleştirildiğinde bu öykünün şiire yaklaştığını söylüyorsak; aynı şekilde, hikâye eğer sürekli diyaloglardan oluşan bir örgüyle öyküleştirilirse bu öykünün de bir oyuna yaklaştığı söylenebilir (Gök, 2010). Bu açıdan bakıldığında aralarında yakın ilişki bulunan ve birbirlerinin özelliklerini bünyelerinde barındıran türler arasındaki geçişin çok daha kolay olduğu görülmektedir. Şiir ve hikâye bu türlerin başında gelmektedir.

Roland Barthes'e göre şiirle hikâye/düzyazı iç içedir. Aralarına kalın, belirleyici çizgiler çekmek zordur. Barthes'e benzer şekilde, şair ve aynı zamanda bir öykü yazarı olan Borges de; geleneksel yapıda şiir ve hikâyenin farklı olmadığını, hem şiir söyleyenler hem de dinleyenler açısından bunların ayrıştırılamayacağını iddia etmektedir (Gök, 2010). Uzuner (2001) hikâye ve şiir arasındaki bu etkileşimi ve yakın ilişkiyi "Hikâye şiirin kız kardeşidir. Tıpkı şiir gibi ve şiir kadar tutkusal bir aşkla sözcüklere bağımlıdır." ifadeleriyle somutlaştırmaktadır.

Şiirle hikâye arasındaki bu ilişki "manzum hikâye"nin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Manzum hikâyeler; gerçek veya tasarlanmış bir olayın, öğüt vermek amacıyla hikâye edildiği, şiir biçiminde yazılmış eserlerdir (Bağcı, 2009). Adından da anlaşılacağı üzere, manzum hikâyede her iki türün de özelliklerini bulmak mümkündür. Manzum hikâyede aslanan, olayı etkileyici bir şekilde anlatmaktır. Bu etkileyiciliğin sağlanması için şiirin imkânlarından yararlanılır. Sağlık (2005, s. 14) bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedir: "Manzum hikâye, şiirle nesrin birlikteliğinden doğan bir alandır/sanattır. Bu alanın asıl unsuru hikâyedir. Hikâyesini daha tesirli, daha kalıcı hale getirmek için şair, şiirin imkânlarını kullanır. Burada şairin asıl hedefi şiir yazmak değil, hikâye söylemektir/yazmaktır." Manzum hikâyelerde bir olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman ve mekân bulunmaktadır, bu durum da manzum hikâyeyi içerik olarak şiirden uzaklaştırıp hikâyeye yaklaştırmaktadır. Ancak biçimsel açıdan şiir türünün özelliklerini yansıtmaktadır. Manzum hikâyeler düşündürücüdür, eğitici. Bu tür hikâyelerde her olay işlenebilmektedir. Kişiler, zaman, mekân, olay gibi unsurlar açısından mensur hikâyelerden (düzyazı) hiçbir farkı yoktur. Farkı şiirselliktir. Dizelerdir. Kafiye ve rediftir. Nazmın nesre yaklaştırılmasıyla ortaya çıkan manzum hikâyelerde bulunan en önemli özelliklerinden birisi de karşılıklı konuşmaların fazlaca yer almasıdır (Bağcı, 2009).

Safahat'ta, hikâye unsurlarına sahip olan manzum parçalar bulunmaktadır. Bu manzum parçaların orijinal şekliyle çocuklara hitabı zordur. Ancak şiirlerin türler arası geçiş aracılığıyla çocuk edebiyatının olmazsa olmaz türlerinden biri olan hikâyeye çevrilmesi sağlanabilir.

Hikâye, "Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü" (TDK, 2013) olarak tanımlanmaktadır. Hikâye, edebî türler içinde çocukların ilgiyle ve zevk alarak okudukları eserlerin başında gelmektedir (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007). Çocuk bu türle, okul öncesi dönemde dinleme yoluyla tanışmakta ve bu dönemden itibaren aşamalı olarak türün özelliklerine ilişkin bir farkındalık geliştirmektedir. Hikâye her yaşta insan için önemlidir. Ancak çocuk için hikâye, vazgeçilmez bir olgudur. Bu gerçekten hareketle, çocuğun hikâye yoluyla eğitimini sağlamak, onlara istenilen davranışları kazandırmanın en kestirme yoldur (Aytaş, 2006). Hikâyeler, çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştiren, farklı insan tipleri üzerinde düşüncelerine imkân sağlayan ve gelişmekte olan değer yargılarının daha da açıklık kazanmasına yardımcı olan bir türdür. Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarını büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007). Safahat'ın bu amaca hizmet edebilmesi için eserdeki hikâye unsurlarının tespit edilerek hikâyeleştirilmeye uygun olup olmadığına karar verilmesi gerekmektedir. Ama önce Mehmet Âkif'in şiirlerindeki hikâyeci anlatımına değinmekte yarar vardır.

4.1. Mehmet Âkif'in Hikâyeci Anlatımı

Mehmet Âkif, Türk edebiyatında manzum hikâyenin önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Âkif'in bu anlatım türünde sanatsallığı mı yoksa toplumcu şair kimliğini mi daha fazla önelediği konusunda farklı düşünceler mevcuttur. Örneğin Aydoğan (1996) manzum hikâyelerin, Âkif'in estetik kaygıyı düşüncenin önüne aldığı eserler olduğunu, bu eserlerde biçim öz ilişkisini önemseydiğini, konuya uygun kalıplar seçtiğini, duygu ve düşüncedeki özelliklere göre yeri geldiğinde aynı şiirde kalıbı değiştirerek birden çok kalıp kullandığını ifade etmektedir. Bağcı da (2009) Safahat'ta estetik kaygının, düşüncenin zaman zaman önüne geçtiğini kabul etmektedir. Ağabegüm (1983) ise toplumcu sanat anlayışının bir yansıması olarak Âkif'in, sosyal hayatın içindeki olayları, kişileri ve durumları en ideal şekilde ancak manzum hikâyelerde işleyebileceği düşüncesiyle bu anlatım biçimini tercih ettiğini ileri sürmektedir. Ancak her iki anlayışın da yanlış

olduğu söylenemez. Bu açıdan sanatsallığı ya da toplumsallığı ön plana çıkarmadan, Âkîf'in manzum hikâyelerinde toplumsal olayları ve günlük durumları sanatsal bir ifadeyle anlattığını söylemek çok daha doğru bir tespit olacaktır.

Mehmet Kaplan'a göre Âkîf'in Safahat'ı, adeta muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir romana benzemektedir (Sağlık, 2008, s. 366). Âkîf'in şiiri Sâdi'de mükemmel örneğini bulan ve ahlaki bir sonucu hedef tutan Doğu manzum hikâyeciliğinin modernleştirilmiş ve ferde değil cemiyete seslenen bir ifadeye kavuşturulmuş hâlidir. Bunu roman sanatının realizm imkânlarıyla geliştirmiştir (Karakoç, 2011).

Âkîf bir öykücüdür. Şiirleriyle öykü yazar, öykü yazmak için şiir, şiir yazmak için öykü yazar. Yaptığı betimlemelerle, kurguladığı diyalogları, gerçek bir tarz sunar. Öyküler; yer, zaman ve olay bütünlüğü içinde mantıksal bir bağ, neden-sonuç ilişkisi içinde verilir. Betimlemeler tanıtıcı, ayrıntılı ve aydınlatıcıdır. Mekân özellikleri ve insanların ruh hâlleri belirgin çizgileriyle verilir. Mehmet Âkîf'in üslubu, tiyatral bir özellik taşır. Öykünün dekoru gerçekçi bir anlatımla sunulur. Kişilerin fiziksel ve ruhsal özellikleri belirgin ve tanımlayıcıdır. Öykülerin sunduğu manzara, öncelikle fakirliğin, sefaletin ve cahilliğin oluşturduğu bir manzaradır...Diyaloglar vardır. Öyküler basit, anlaşılır ve ayrıntılı bir gözlemci edasıyla yazılır. Öykülü şiirler, diğer şiirlere nazaran daha basit ve anlaşılır bir tarz izler. Bu onların eğitici olma karakterinden kaynaklanır. Anlatılarda anlaşılabilirlik ve eğiticilik esastır (Taşdelen, 2008, s. 150).

4.2. Safahat'taki Hikâye Unsurları

Her türde olduğu gibi hikâyede de birtakım unsurlar bulunmaktadır. Bunlar; olay örgüsü, anlatıcı/bakış açısı, şahıs kadrosu, zaman, mekân ve tema unsurlarıdır. Bunun yanında hikâyelerin kendine özgü bir dili, üslubu ve kurgusu bulunmaktadır. "Hikâye unsurları ifadesi ile bir metni yazılı ya da sözlü olarak hikâye hâline getiren unsurlar kastedilir. Kompoze (birleşik) bir sanat olan hikâye, birtakım parçaların bir sanatçının ustaca birleştirmesiyle (kurgulamasıyla) oluşur. Hikâye sanatındaki bu unsurların her biri 'dil'le varlık kazanır. Yani her bir hikâye unsuru, öncelikle türün farklı kullanılmasının bir sonucudur. Dilin hikâye unsurlarını ihtiva etmesi, kelime ve cümlelerin yapı ve anlam açısından yazar tarafından farklı şekillerde kullanılmasına bağlıdır" (Sağlık, 2008).

Safahat'ta Fatih Camii, Küfe, Hasta, Hasır, Selma, Meyhane, Bayram, Mezarlık, Kör Neyzen, Âmin Alayı, Seyfi Baba, İstibdad, Hürriyet, Dirvas, Ahiret Yolu, Bebek Yahut Hakk-ı Karar, Köse İmam, Kocakarı ile Ömer, Mahalle Kahvesi, Said Paşa İmam başlıklı manzum hikâyeler bulunmaktadır (Aydoğan, 1996). Mehmet Âkif bu eserlerinde hikâye unsurlarına geniş olarak yer vermiştir. “Safahat” adlı eserindeki şiirlerin neredeyse tamamında olay, bakış açısı, zaman, mekân, kişi, dil ve üslup gibi hikâye unsurlarının kullanılması, Âkif'in şiirlerinin orijinal şekline uygun olarak hikâye türünde yeniden oluşturulabilmesini mümkün kılmaktadır.

4.2.1. Olay

Âkif'in hikâyelerindeki olay örgüsü ile ilgili olarak Uç (2007) Âkif'in çocukluk hatıraları başta olmak üzere, sokakta ve dış dünyada yaşanan olaylara yer verdiğini; anlattığı olaylar hareketli olmasına karşın yorumların olayları durgunlaştırıcı bir nitelik taşıdığını ifade etmektedir. Manzum hikâyelerde anlatılan olayların kaynağı gerçekler ve hayattır. Manzum hikâye özelliğindeki şiirlerinin tamamına yakınının “Safahat-ı Hayattan” başlığı ile yayımlanması da bu düşüncüyü desteklemektedir (Aydoğan, 1996).

Kahramanı “Dirvâs” adında bir çocuk olan şiirde, Şam yakınlarında yaşanan ve üç yıl süren kuraklık ve kıtlık anlatılır. Kuraklık ve kıtlıktan sefil bir durumda olan halk çareyi Şam'da bulunan Halife Hişam'a gitmekte bulur. Ancak Dirvâs adlı bir çocuğa güvenirler ve dertlerini ona anlatırlar. Dirvâs da onlara yardımcı olmak ister ve yaşından beklenmeyecek bir olgunlukla halkın sıkıntılarını Halife'ye anlatır. Halife de çocuğun konuşmasından etkilenecek halka yardım eder.

“Dirvâs'ı çocuk mu zannedersin
Bir dinle de sonra gör çocuk mu” (Safahat [Dirvâs, 114])

“Hasta” şiirinde Halkalı Ziraat mektebinde verem hastası bir çocuk vardır. Okul müdürü ve doktor, yaşaması mucize olan bu çocuğun okulda ölmesinin kendilerine sıkıntı oluşturacağını düşündükleri için onu okuldan uzaklaştırmak isterler. Çocuk bunu anlayınca Gureba Hastanesi'ne gidip orada ölmek ister.

“-Çekiver doğruca istasyona...
-Yok, yok, beni tâ,
Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki; Gurebâ,
- Kimsenin onlara aldırmadığı bir sırada -
Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada!” (Safahat [Hasta], 29)

4.2.2. Şahıs kadrosu

Âkif'in manzum hikâyelerinin en dikkat çekici özelliği, bu hikâyelerdeki şahıs kadrosunun çokluğu ve çeşitliliğidir. Şair, gerçek şahıslara ve dostlarına da hikâyelerine yer vermiştir. Zaman zaman kendine de bir hikâyeye kahramanı olarak yer veren Âkif'in hikâyelerindeki kişilerin çoğu gerçektir. Örneğin Seyfi Baba, Âkif'in yakından tanıdığı Dülger Hasan Baba diye biridir. Köse İmam ise Âkif'in tanıdığı gerçek bir insan olan Ali Şevki Hoca'dır (Sağlık, 2008, s. 373-374).

“Geçen akşam eve geldim. Dediler:

-Seyfi Baba

Hastalanmış, yatıyormuş.

-Nesi varmış acaba?

-Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

-Keşke ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!”

(Safahat [Seyfi Baba], 75)

Bunun yanında “Mezarlık” şiirinde anne ve oğul; Selma şiirinde Âkif, Âkif'in annesi, kızkardeşi ve Selma; Köse İmam şiirinde Köse İmam, İhsan ve bir kadın bulunmaktadır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Âkif'in neredeyse bütün şiirlerinde rol olarak ağırlıkları değişse de birçok karakter bulunmaktadır.

4.2.3. Zaman

Âkif'in hikâyelerinde geçmişte yaşananlar ile gözlenmiş olay ve durumların yansıtılması söz konusudur. Zaman, yakın geçmişe dayanır. Sadece Kocakarı ile Ömer ve Dirvas, konularını İslam tarihinden almaları nedeniyle eski bir zamanı anlatırlar (Aydoğan, 1996). Hikâyelerde anlatılan olaylar bir ya da birkaç günde yaşanır. Bu süre bazen daha da kısaldır. Olayların öncesi bir şekilde özetlenir. Manzum hikâyelerinde olay zamanları oldukça kısadır (Sağlık, 2008).

“Beş on gün oldu ki, mu'tada inkıyad ile ben

Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden.” (Safahat [Küfe], 35)

“Fatih Camii” adlı şiirde anlatıcı, camide parıldayan ışık kafilesini görünce çocukluk günlerini hatırlar. Otuz yıl önce sekiz yaşındayken, babasının kendisi ile kardeşini camiye götürdüğünde yaşadıklarını “flashback” (geriye dönüş) tekniğiyle okuyucuya aktarır. Bir öykü tekniği olan flashback (geri dönüş) güncel bir durumu anlatırken, onunla ilgili geçmişte yaşanan bir

olaya dönme yoluyla anlatının kronolojik akışının bozulmasını içermektedir. Bu teknik sayesinde anlatıcı, anlatımını sıradanlıktan uzaklaştırarak daha ilgi çekici ve akıcı hâle getirebilmektedir. “Geri dönüş tekniği”, temel düşüncenin desteklenmesi için geçmişten yararlanma amacıyla da kullanılmaktadır (Bae ve Young, 2008).

Hayâl otuz sene evvelki hâli pîşimden
Geçirdi, başladım artık yanımda görmeye ben;
Beyaz sarıklı, temiz, yaşça elli beş ancak;
Vücûdu zinde, fakat saç, sakal ziyâdece ak (Safahat [Fatih Camii], 24)

4.2.4. Mekân

Âkif'in hikâyeleri birkaç istisna dışında Fatih, Yayla, Halkalı, Eyüp gibi İstanbul semtlerinde geçer. Amin Alayı, Hürriyet, İstibdad, Bayram, Küfe, Mezarlık, Kör Neyzen'de tamamen dış mekanlarda geçen olaylar anlatılır. Fatih Camii'nde; semt, ev ve cami mekânı oluşturur. İç mekânları tanıtırken öncelikle tasvir yapar, sonrasında ise kendi düşüncelerini ve yorumlarını aktarır. Tasvirler bazen uzun, bazen de kısadır (Aydoğan, 1996). Dış mekânlar genellikle genellikle cami, kahvehane, meyhane, mahalle ve sokak gibi yerlerdir.

Basık tavanlı, karanlık sefil bir dükkân;
İçinde bir masa, yahûd civar tabutluktan (Safahat [Meyhane], 48)

4.2.5. Tema

Ercilasun (1997) Âkif'in şiirlerinin tematik zenginliğini şu cümlelerle ortaya koymaktadır: “Onun şiirlerinde herhangi bir tiyatro, bir romanda rastlayacağımız meselelerden çok daha fazlasını buluruz. Âkif, yaşadığı devirden aldığı bu zengin malzemeyi, sanatıyla da süsleyerek orijinal bir hâle koyar. Safahat; pek çok meseleyle, fikir ve duyguyla, teklif ve çarelerle doludur” (Ercilasun'dan aktaran Tonga, 2008, s. 622). Bazı durumlarda “eleştiri”, kimi zaman “var olan güzelliği yüceltme”, ya da yeni bir teklif şeklinde karşımıza çıkan bu tematik (fikrî) durum her bir metinde ağırlıklı olarak yer alır (Sağlık, 2008). Örneğin “Durmamalım” adlı şiirde “çalışmanın önemi” teması şu mısrayla işlenmektedir:

“Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!” (Safahat [Durmamalım], 39)

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Âkif'in neredeyse bütün şiirlerinde geniş bir şahıs kadrosuna yer vermesi, belli bir durum veya olayı anlatması, mekanların tasvirine ve zaman unsurlarına yer vermesi şiirlerin düzyazı olarak da hikâyeleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu yönde atılmış adımlar oldukça azdır. Münire Daniş (2011) tarafından yazılan “Safahat Öyküleri”, Sırrı Er'in (2013) kaleme aldığı Çocuklara Safahat'tan Hikâyeler, Yıldız Yılmaz'ın (2008) ve Emin Osman Uygur'un (2013) aynı adı taşıyan kitapları “Safahat'tan Hikâyeler” şiirlerin hikâyeleştirildiği kitaplardır.

5. Sadeleştirme

Metin sadeleştirme temelde; metnin okunabilirlik düzeyi ile okunan metnin anlaşılma düzeyini artırmayı, bu süreçte aynı zamanda hedef kitle üzerindeki bilişsel yükü hafifletmeyi amaçlar (Crossley'den aktaran Durmuş, 2013). Örneğin uzun niteleyici ifadelerin yerine daha kısa niteleme sözcükleri kullanarak, cümlelerde ise karmaşık ve uzun ifade kalıplarının yerine dilbilgisel açıdan daha basit ve kısa sözdizimsel parçalar kullanarak cümlelerin uzunluğunu azaltmak hedeflenmektedir (Durmuş, 2013).

Safahat'ın bazı bölümlerinin çocuklar tarafından anlaşılabilmesi ve anlamlandırılabilmesi zordur. Örneğin “Meyhane” şiirinde geçen “Titrek ışığıyla karanlığı dağıtamayan kandilden ortalığa bir yas isisi çökerken toprağından sönen ocaklar yükselmektedir.” (Aydoğan, 1997) şeklinde günümüz Türkçesine aktarabileceğimiz ifade “çocuğa görelilik” ilkesiyle uyuşmamaktadır. Çocuğun bilişsel yükünün hafifletilmesi ve ifadenin daha anlaşılır hâle getirilmesi için buna benzer cümleler sadeleştirilmelidir.

6. Temel Söz Varlığını Tespit Etme

Bir metindeki temel söz varlığının tespit edilmesi o metnin okunabilirlik ölçütlerine uygun olup olmadığına yönelik bir veri sunması bakımından önemlidir. Kartalcık (2009) “Asım'ın Söz Varlığı Üzerine Çözümleme Denemesi” başlıklı çalışmasında Safahat'ın altıncı kitabı olan Âsım'daki söz varlığını tespit etmiştir. Söz konusu eserdeki sözleri alıntı sözler, isimler, fiiller ve bunların alt kategorileri şeklinde sınıflandırmış; konularına göre de kapsamlı bir gruplandırma yapmıştır. Söz konusu çalışmanın Safahat'ın tamamını kapsayacak şekilde yapılması gerekmektedir. Yaş gruplarına göre öğrencilerin bilmesi gereken ya da gelişim düzeyinin üstündeki kelimelerin tespit edilip bir sıklık sözlüğünün oluşturulması gerekmektedir.

Oluşturulacak hikâyelerde ya da başka türlerde bu sıklık sözlüklerinin dikkate alınması sağlanmalıdır.

7. Şahıs Kadrosunu Belirleme

Uysal (2009) “Mehmet Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Kişi Adları” adlı çalışmasında “Safahat”ta geçen 136 farklı kişi adını, ilintili oldukları statü (sosyal durum), taşıdıkları anlam, ait oldukları dil, cinsiyet ve geçiş sıklığı bağlamlarında değerlendirmiştir. Ancak hikâyelerde geçen şahıs kadrosunun tamamının da tespit edilmesi gerekmektedir. Örneğin anlatıcının hangi şiirlerde bir karakter olarak yer aldığı belirlenmelidir. Anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş, arkadaş, yaşlı adam, doktor, okul müdürü, kayınvalide, çocuk vb. gibi adı anılmayan ancak baş karakter ya da dekoratif karakter olarak anlatımda yer alan kişileri belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Hikâyenin kurgulanmasında şahıs kadrosunun önemli bir yeri vardır. Karakterlerin eksik ya da yanlış konumlandırılması hikâyenin orijinalliğinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Sever (2010), çocukların yeni yaşantılar kazanmalarına olanak sağlayan en temel unsurlardan birinin öykündükleri kahramanlar ve onların nitelikleri olduğunu belirtmektedir. Kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartıya kaçılmadan iyi geliştirilmiş olması, kahramanın öyküdeki olaylara yön veren etkin kişiliği, çocukları kahraman/kahramanlarla özdeşim kurmaya yöneltilir. Kahramanın yaşama bağlılığı, karşılaştığı sorunları çözümedeki kararlılığı, amaca ulaşmada izlediği yöntemlerin niteliği ve bu eylemler bileşkesinin söz ve davranışlarla somutlanması, çocukları da kahraman gibi duymaya, düşünmeye ve hareket etmeye istekli kılar (Sever, 2010, s. 77). Bu yüzden de çocukların özdeşim kuracağı kahramanların özelliklerinin net bir şekilde betimlenmesi; gelişimsel sürece zarar veren durumların yaşanmasına engel olacaktır.

8. Temaları Belirleme

Âkif’in şiirlerinin tematik zenginlik içermesi, bu temalardan hangilerine öncelik verilmesi ya da temaların hangilerinin çocuklara uygun olup hangilerinin olmadığı sorusunu beraberinde getirmektedir. Anlatımın ana düşüncesini oluşturan bazı temaların fazla dramatik olması; ölüm, ölümcül hastalık, siyaset vb. konuları içermesi çocuğun gelişimsel süreçlerine zarar verecek durumların yaşanabilmesine neden olabilir. Bu yüzden temaların belirlenerek, çocuğa yönelik olarak hazırlanacak hikâyelerde kullanılabilecek ve kullanılmayacak şeklinde sınıflandırılmaları gerekmektedir.

9. Kurgulama

Kurgu, hikâye unsurlarının nasıl bir araya getirildiği ve metnin nasıl terkip edildiği sorusunun cevabıdır. Kurgu Âkif'in şiirlerinde pek fazla çeşitlilik arz etmez. Safahat'taki bütün hikâyelerde "tasvir+olay" ya da "hatırlama zamanı", "hatırlanan zaman" esasına dayanan genel bir kurgu göze çarpar (Aydoğan, 2008). Hikâye oluştururken de bu genel yapıya dikkat edilmelidir. Ancak ilgiyi daha ilk sayfada çeken ve öyküye hızlı bir şekilde giriş yapan kitaplar çocuğun kitap okumaya daha fazla güdülenmesini sağlayacaktır. Bu yüzden de tasvirler uzun tutulmamalıdır.

10. Resimleme

"Çocuk kitaplarında resim, kendi başına görsel bir öge olarak önemli bir işlevi yerine getirdiği gibi, metinle birlikte düşünüldüğünde de anlamı tamamlayan, açıklayan, genişleten, bazen de metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran olur" (Sever, 2010, s. 166). Görsel, bir çocuk kitabının olmazsa olmaz unsurudur. Resimli ya da renklendirilmiş kitapların çocukların ilgisini çektiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu görsellerin gelişigüzel değil belli bir plan dâhilinde uzman kişilerce oluşturulmaları gerekmektedir. Görsellerde millî ve evrensel değerlere ters düşen; şiddet, cinsellik vb. durumları konu alan içerikler kullanılmamalıdır. Görsel, şiirde anlatılan mekâna, kişilere ve olaylara uygun olmalıdır. Görsellerin gereğinden fazla kullanılması içeriğin ikinci plana atılmasına neden olabilir. Bu yüzden ölçülü davranılmalıdır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bireyin, ana dilini edinme ve geliştirme süreci doğrudan doğruya o dilin edebiyatı ile bağlantılıdır. Bu yüzden nitelikli edebiyat ürünlerinin, çocuklarla erken bir dönemde tanıştırılması gerekmektedir. Türkçe derslerinde Türk edebiyatının seçkin eserlerinden örnek metinlere yer verilmesi gerekliliği, özellikle Türk'ün hayata bakış açısının çocuklara gösterilmesi noktasındaki öneminden hareketle ortaya koyulmaktadır. Safahat da bu seçkin eserler arasında yer almaktadır.

Çalışmada, Safahat'ın yetişkin edebiyatının bir parçası olmasına rağmen çocuk edebiyatı sahasında da yararlanılması gereken bir kaynak olduğu tezi savunulmaktadır. Ancak bu yararlanma; çocuk edebiyatının kapsamı, sınırları, ölçütleri ve işlevleri göz önünde bulundurularak

gerçekleştirilmelidir. Safahat'ın aynı şiirsel dille ve düşünüş tarzıyla şiir türünde orijinaline uygun ancak sadeleştirilmiş olarak yeniden yazılması düşünülemez. Çünkü bu eser ancak Âkif'in tasvirleriyle, güçlü anlatımıyla, karakter analizleriyle; kısacası kendine özgü edebî anlayışıyla oluşturulduğu için Safahat'tır. Bu yüzden yapılması gereken, şiirin çocukların duyuşsal ve zihinsel gelişimine uygun olarak birtakım ölçütler çerçevesinde farklı bir türde yazılmasıdır. Bu türler arasında en uygun olanı hikâyedir. Çünkü Âkif, yazmış olduğu şiirlerde hikâye unsurlarını sıklıkla kullanmış ve anlatımında şiirsellikle hikâyeciliği harmanlamıştır.

Temizyürek (2003), çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirilen eserlerin meydana getirilmesinde her şeyden önce "hedef kitleye görelilik ilkesi" ile hareket edilmesi gerektiğini; çocuğun gelişim evrelerini dikkate almadan oluşturulacak bir metnin çocuğun dil gelişimine katkıda bulunması mümkün olmadığı gibi psiko-sosyal gelişimini de olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmektedir. Bu yüzden şiirlerin hikâyeye çevrilmesinin yanında düzeye uygun bir şekilde sadeleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca şiirdeki temel söz varlığının, şahıs kadrosunun, temaların belirlenmesi ve kurgulama ile resimlemenin çocukların düzeyine uygun olarak düzenlenmesi şarttır.

Çetindaş (2008) Batı edebiyatında örnekleri sıklıkla görülen biçimde; yaş gruplarına uygun olarak Mehmet Âkif'in şiirlerinin hikâyeleştirilmesinin, çocukların muhayyile ve ruh dünyalarının gelişmesinde etkili olacağını ifade etmektedir. Bu yüzden "hikâyeleştirme" işlemi yapılırken çocukların da kendi aralarında birtakım alt gruplara (okul öncesi, okul dönemi, soyut işlemler dönemi, somut işlemler dönemi, genç yetişkinlik vb.) ayrıldığı ve her bir alt grubun kendi gelişimsel dönemlerine özgü niteliklere sahip olduğu unutulmamalıdır. Hazırlanan eserlerde hikâyelerin bu alt gruplardan hangilerine yönelik olarak oluşturulduğu belirtilmelidir.

Âkif'in şiirleri onun çocuk psikolojisini iyi bildiğini göstermektedir. Ayrıca birçok şiirinde millî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerlerin ve eğitimin önemine vurgu yapmaktadır. Bu durum söz konusu şiirlerin çocuk edebiyatı sahasında kullanılabilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma Mehmet Âkif ve "Safahat" çerçevesinde yapılmıştır. Farklı edebiyatçıların şiirlerinin de hikâyeleştirme ölçütlerini karşılama durumu araştırılabilir. Bu araştırmaların yaygınlaşması; yetişkin edebiyatı çerçevesinde ele alınan birçok nitelikli eserin çocuk edebiyatı sahasının da bir parçası olmasına ve çocukların duyuşsal, zihinsel ve ahlaki gelişim sürecine katkı sağlayacaktır.

*** Fahri Temizyürek**

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi,
Türkçe Eğitimi Bölümü
fahri@gazi.edu.tr

*** Hasan Basri Kansızoğlu**

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Türkçe Eğitimi Bölümü
hbkansizoglu@bartin.edu.tr

Kaynakça

- Ağabegüm, A. (1983). Âkif'in manzum hikâyeleri. *Türk Edebiyatı*, 113, 36-40.
- Aktaş, S. (2008). Mehmet Âkif ve insan. *Hece (Karakter Âbidesi ve Bir Çılgık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı)*, 12(133), 25-37.
- Aydoğan, B. (1996). Mehmet Âkif'in manzum hikâyeleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 7-54.
- Aydoğan, B. (1997). Mehmet Âkif Ersoy'un Meyhane ve Mahalle Kahvesi şiirleri üzerine bir değerlendirme. *Türkoloji Araştırmaları*, 85-106.
- Aytaş, G. (2006). Edebi türlerden yararlanma. *Milli Eğitim*, 169, 261-276.
- Bae, B. C. & Young, M. E. (2008). A use of flashback and foreshadowing for surprise arousal in narrative using a plan-based approach. Interactive storytelling In U. Spierling & N. Szilas (Eds.), *Lecture Note in Computer Science* (pp. 156-167).
- Bağcı, H. (2009). Mehmet Âkif Ersoy'un manzum hikâyelerinin okunabilirliği. *1. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 337-343. 04.01.2015 tarihinde uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/2.pdf adresinden erişilmiştir.
- Belet, D. & Deveci, H. (2008). Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi. *7. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 140-170. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Âkif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bolay, S. H. (2007). *Akif'ten Asım'a: 2. söyleşi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çetindaş, D. (2008). Safahat'ın çocukları. *1. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 871-880. 04.01.2015 tarihinde uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/2.pdf adresinden erişilmiştir.
- Daniş, M. (2011). *Safahat öyküleri*. İstanbul: Timaş.
- Doğrul, Ö. R. (1966). *Safahat*. İstanbul: Aka ve İnkılap.
- Durmuş, M. (2013). İkinci/Yabancı dil öğretiminde sadeleştirilmiş metin sorunları üzerine. *Bilgi*, 65, 135-150.
- Er, S. (2013). Çocuklara Safahat'tan hikâyeler. Ankara: Akçağ.
- Ersoy, M. Â. (2009). *Safahat*. (Hzl: Hüseyin Su ve Abdürrahim Karadeniz). Ankara: Hece Yayınları. 09.03.2014 tarihinde <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0020863.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Gök, S. (2010). *Türlerarası ilişkiler açısından Sabahattin Kudret Aksal'ın şiir, öykü ve tiyatroları*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Gürel, Z., Temizyürek, F., ve Şahbaz, N. K. (2007). Çocuk edebiyatı. Ankara: Öncü.
- Kara, İ. (2007). *Akif'ten Asım'a: 6. söyleşi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karakoç, S. (2011). *Mehmet Âkif: Hayatı, inanç ve düşünce oluşumu, savaş*. İstanbul: Diritiş.
- Kartalçık, V. (2009). Âsım'ın söz varlığı üzerine bir çözümleme denemesi. 1. *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 793-816. 04.01.2015 tarihinde uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/2.pdf adresinden erişilmiştir.
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat isimli eserinin Türkçe eğitimi ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Oguzkan, A. F. (2000). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı.
- Okay, O. (2008). Mehmet Âkif'in karakteri ve sanatı. *Hece (Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı)*, 12(133), 8-24.
- Sağlık, Ş. (2005). Şiir ile hikâye arasındaki geçişler. *Dergâh*, 190, 12-16.
- Sağlık, Ş. (2008). Mehmet Âkif'in şiirlerindeki hikâye unsurları. *Hece (Karakter Âbidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı)*, 12(133), 362-394.
- Sever, S. (2010). Çocuk ve edebiyat (5. Baskı). İzmir: Tudem.
- Şehsuvaroğlu, L. (2002). *Mehmet Âkif Ersoy*. Ankara: Alternatif.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı.
- Tasdelen, V. (2008). Safahat'ın eğitim imaları. *Hece Dergisi Karakter Abidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı*, (12)133, 149-153.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *TÜBAR*, 13, 161-167.
- Tonga, N. (2009). Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde Hasbihal üslûbu. 1. *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 621-630. 04.01.2015 tarihinde uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/2.pdf adresinden erişilmiştir. Topçu, N. (2006). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergah.
- Tüfekçi Can, D. (2014). Çocuk edebiyatı: Kuramsal yaklaşım. Konya: Eğitim.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe sözlük (10. baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uç, H. (2007). *Mehmet Âkif ve hikâye sanatı*. Ankara: Bizim Büro.
- Uygur, E. O. (2013). *Safahat'tan hikâyeler*. Damla.
- Uysal, İ. N. (2009). Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde kişi adları. 1. *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1, 889-902. 04.01.2015 tarihinde uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/2.pdf adresinden erişilmiştir. Uzuner, B. (2001). Selin'le Yolculuklar XII, Varlık Dergisi, 1121.
- Yaman, H., Taflan S., ve Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 7,(18), 107-120.
- Yılmaz, Y. (2008). *Safahat'tan hikâyeler*. İstanbul: Gonca.